

سیمای کار شایسته در گستره آیات الهی

دکتر شاهرخ محمد بیگی

استادیار دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز

چکیده: ایمان و کار شایسته دو رکن اساسی است که موجب پیشرفت انسان و جامعه بشری می‌گردد و در نتیجه فعالیت‌های او، فرهنگ پیشرو را به ارمغان می‌آورد، نویسنده مقاله پس از طرح مقدمه راجع به کار به مباحث زیر پرداخته است:

ایمان و کار شایسته و نمونه‌هایی از آن در قرآن مجید، معیار انتخاب افراد، هدف از خلقت، گفتار بر پایه کردار و جاودانی کردار.

و در پایان مقاله، نتایج کار شایسته ذکر شده است که عبارتند از: هدایت، محبت در دلها، استخلاف، در زمره صالحان، دست یابی به نور، بهترین آفریدگان، فرجام نیکو، عدم خسران، رؤیت عمل، مغفرت الهی، پاداش الهی، دخول در بهشت و درجات عالی.

کلید واژه‌ها: کار، ایمان، عمل صالح.

مقدمه

انسان برای زندگی در دنیا همی جز این ندارد که کارهایی برای کسب کمالات وجودی و به عبارت دیگر برای رفع حوائج مادی انجام دهد، چه اینکه انسان هر کاری را انجام می‌دهد یک نحو تعلقی به ماده دارد و با آن نیاز حیاتی خویش را برطرف می‌سازد. بنابراین، انسان مالک کار خویش و آنچه را که خود کرده می‌باشد.

ولی انسان چون نمی‌توانست همه حوائج خود را به تنهایی و فقط با کار خویش مرتفع سازد این امر موجب شد که اجتماع تعاونی تشکیل داده شود و هر کس از کار دیگری استفاده کند و این اصل معامله و معاوضه است.

اختلاف کارها و تعدد نیازها موجب شد تا به فراخور ارزش کار قیمت‌هایی برای اشیاء

قائل شوند.

اهمیت کار در زندگی بشر موجب شده که در قرآن همانطور که به مسأله ایمان توجه شده (۱) به مسأله عمل و کار هم، توجه شود. (۲)

نمونه هایی از همراهی ایمان و کار شایسته در قرآن

در قرآن علاوه بر بیان کلی و تأیید اینکه ایمان و کار شایسته با یکدیگر نتیجه بخش است الگوها و مثالهایی هم ذکر شده است، که نمونه هایی از آن ذکر می شود:

الف - در داستان طالوت و جالوت، در مورد انتخاب طالوت از طرف خداوند برای فرماندهی سپاه جنگ و جهاد فی سبیل الله چنین آمده است:

...إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ... (۳)

در حقیقت، خدا او را بر شما برتری داده، و او را در دانش و (نیروی) بدن بر شما برتری بخشیده است.

ب - در داستان حضرت یوسف علیه السلام آنجایی که خود را شایسته مقام وزارت اقتصاد معرفی می کند و اینکه توانایی دارد که با برنامه ریزی صحیح مملکت مصر را از قحطی نجات دهد، چنین آمده است:

اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ (۴)

مرا بر خزانه های این سرزمین بگمار، که من نگهدارنده دانا هستم.

ج - در داستان حضرت موسی و حضرت شعیب علیه السلام، آنجا که دختران شعیب، از موسی نزد پدرشان تعریف می کنند، چنین آمده است:

...يَأْتِبَتْ اِشْتِجْرَهُ إِنَّ خَيْرَ مَنْ اِشْتَجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ (۵)

ای پدر، او را استخدام کن، چرا که بهترین کسی است که استخدام می کنی: هم نیرومند (و هم) در خور اعتماد است.

معیار انتخاب افراد

کار نیک و شایسته می تواند به عنوان معیار انتخاب افراد باشد.

وَمَنْ أَحْسَنَ قَوْلًا مِّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ (۶)

و کیست خوش گفتارتر از آن کس که به سوی خدا دعوت می نماید و کار نیک کند و گوید
من (در برابر خدا) از تسلیم شدگانم؟

هدف از خلقت

هدف از خلقت آدمی این بوده که چه کسی کار و عمل بهتر انجام می دهد:
الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ. (۷)

همان که مرگ و زندگی را پدید آورد تا شما را بیازماید که کدامتان نیکوکارترید، و اوست
ارجمند آمرزنده.

گفتار بر پایه کردار

یکی دیگر از مواردی که در قرآن مجید به آن پرداخته شده است این است که باید
گفتار بر پایه و اساس کردار باشد. به همین جهت خداوند کسانی را که گفته هایشان فقط
حرف است و کار و عملی را به دنبال ندارد، تفسیح کرده است:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ. (۸)

ای کسانی که ایمان آورده اید، چرا چیزی می گوئید که انجام نمی دهید؟ نزد خدا سخت
ناپسند است که چیزی را بگوئید و انجام ندهید.

بر همین مبنا است که خداوند شاعرانی که فقط اهل حرفند، تأیید نکرده است:

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ أَلَمْ تَرَأَهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَمِيمُونَ وَ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ (۹)

و شاعران را گمراهان پیروی می کنند، آیا ندیده ای که آنان در هر وادی سرگردانند؟ و آنانند
که چیزهایی می گویند که انجام نمی دهند.

جاودانی کردار

از آیات قرآن چنین بر می آید که اعمال و کردارها در جهان باقی است و از بین
نمی رود.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَ نَسُوهُ وَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ. (۱۰)

روزی که خداوند همه آنان را بر می انگیزد و به آنچه کرده اند آگاهشان می گرداند. خدا
(کارهایشان را) بر شمرده است. و حال آنکه آنها آن را فراموش کرده اند، و خدا بر هر چیزی گواه

نتایج کار شایسته

هدایت

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ. (۱۱)

کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، پروردگارشان به پاس ایمانشان آنان را هدایت می‌کند به باغهای پر (ناز و) نعمت، که از زیر (پای) آنان نهرها روان خواهد بود.

محبت در دلها

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا. (۱۲)

کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، به زودی (خدای) رحمان برای آنان محبتی (در دلها) قرار می‌دهد.

استخلاف

وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ. (۱۳)

خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین (خود) قرار دهد.

در زمره صالحان

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ. (۱۴)

و کسانی که گرویده و کارهای شایسته کرده‌اند، البته آنان را در زمره شایستگان در می‌آوریم. صالحان در قرآن جزء کسانی‌اند که از نعمت هدایت برخوردارند و در زمره انسانهای و الامقام می‌باشند.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا. (۱۵)

و کسانی که از خدا و پیامبر اطاعت کنند، در زمره کسانی خواهند بود که خدا ایشان را گرامی

داشته (یعنی) با پیامبران و راستان و شهیدان و شایستگانند و آنان چه نیکو همدمانند.

دست یابی به نور

رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ... (۱۶)

پیامبری که آیات روشنگر خدا را بر شما تلاوت می‌کند، تا کسانی را که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون برد.

بهترین آفریدگان

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ. (۱۷)

در حقیقت کسانی که گرویده و کارهای شایسته کرده‌اند، آنانند که بهترین آفریدگانند.

فرجام نیکو

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَثَابٍ. (۱۸)

کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، خوشا به حالشان و خوش سرانجامی دارند.

عدم خسران

در حقیقت انسانهای مؤمن صالح‌اند که سرمایه‌شان را که همان عصر و مدت زندگی‌شان، در این دنیا است هدر نداده‌اند و گرفتار خسران نمی‌شوند.

وَالْعَصْرُ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ. (۱۹)

سوگند به عصر، که واقعا انسان دستخوش زیان است، مگر کسانی که گرویده و کارهای شایسته کرده و همدیگر را به حق سفارش و به شکیبایی توصیه کرده‌اند.

و به طور کلی حیات و ممات آنان، با بدکاران تفاوت می‌کند.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَ مَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ. (۲۰)

آیا کسانی که مرتکب کارهای بد شده‌اند پنداشته‌اند که آنان را مانند کسانی قرار می‌دهیم که

ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند (به طوری که) زندگانی آنها و مرگشان یکسان باشد؟ چه بد داوری می‌کنند.

کسانی که بر پایه ایمان به خدا و آخرت، کار شایسته انجام دهند به نتایج والایی دست می‌یابند که مواردی از آن ذکر می‌شود.

رؤیت عمل

در روز قیامت، آدمی اعمال خود را به عیان می‌بیند:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ. (۲۱)

پس هر که هم وزن ذره‌ای نیکی کند (نتیجه) آن را خواهد دید و هر که هم وزن ذره‌ای بدی کند (نتیجه) آن را خواهد دید.

مغفرت الهی

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ هُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ. (۲۲)

پس آنان که گرویده و کارهای شایسته کرده‌اند، آمرزش و روزی نیکو برای ایشان خواهد بود.

پاداش الهی

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِغِينَ مِنَ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. (۲۳)

در حقیقت، کسانی که (به اسلام) ایمان آورده، و کسانی که یهودی شده‌اند و ترسایان و صابئان، هر کس به خدا و روز بازپسین ایمان داشت و کار شایسته کرد، پس اجرشان را پیش پروردگارشان خواهند داشت، و نه بیمی بر آنان است، و نه اندوهناک خواهند شد.

دخول در بهشت

الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ اذْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ. (۲۴)

همان کسانی که فرشتگان جانشان را- در حالی که پاکند - می‌ستانند - (و به آنان) می‌گویند:

«درود بر شما باد، به (پاداش) آنچه انجام می‌دادید به بهشت درآیید.»

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا (۲۵)

بی گمان کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، باغهای فردوس جایگاه آنان است.

درجات عالی

وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْأَعْلَىٰ. (۲۶)

و هر که مؤمن به نزد او رود، در حالی که کارهای شایسته انجام داده باشد، برای آنان درجات والا خواهد بود.

و نیز ایمان و اعمال صالح موجب فضل الهی و تکفیر سیئات و رحمت الهی می‌شود. (۲۷)

پی نوشت

- ۱- از (ایمان) و مشتقات آن در قرآن کریم ۸۱۱ مرتبه یاد شده است (عبدالرزاق نوفل، اعجاز عددی در قرآن کریم، ترجمه مصطفی حسینی طباطبایی، ص ۴۹).
- ۲- رجوع نمایند به محمد فزاد عبدالساقی. المعجم المنهرس للفاظ القرآن الکریم.
- ۳- بقره / ۲۴۷.
- ۴- یوسف / ۵۵.
- ۵- قصص / ۲۶.
- ۶- فصلت / ۳۳.
- ۷- ملک / ۲ و نیز به آیه ۷، هود و آیه ۷، کهف رجوع نمایند. و مطالعات فریبگی
- ۸- صف / ۳-۲.
- ۹- شعراء / ۲۲۶-۲۲۴.
- ۱۰- مجادله / ۶.
- ۱۱- یونس / ۹.
- ۱۲- مریم / ۹۶.
- ۱۳- نور / ۵۵.
- ۱۴- عنکبوت / ۹.

۱۵- نساء / ۶۹.

۱۶- طلاق / ۱۱.

۱۷- بینه / ۷.

۱۸- رعد / ۲۹.

۱۹- عصر / ۱-۳.

۲۰- جاثیه / ۲۱.

۲۱- زلزال / ۷-۸.

۲۲- حج / ۵۰.

۲۳- ر.ک. آیه ۶۲، بقره، و نیز آیه ۸۸، کهف و آیه ۸، فصلت و آیه ۳۱، نجم.

۲۴- به آیه ۳۲، نحل (۱۶) و نیز آیه ۶۰، مریم (۱۹) و آیه ۴۳، اعراف (۷) رجوع نمایند.

۲۵- کهف / ۱۰۷.

۲۶- طه / ۷۵.

۲۷- ر.ک. آیه ۸۲، طه و آیه ۳۸، نور و آیه ۷، عنکبوت و آیه ۳۵، زمر و آیه ۳۰، جاثیه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی